

Лойшин А. А., доктор філософії¹ (0000-0003-2769-9336)
Ясенко С. А., кандидат технічних наук² (0000-0001-6074-2995)
Косарецький Є. І., доктор філософії³ (0000-0001-9601-8544)
Бойко Р. В., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник³
(0000-0001-7240-4299)

¹ – Головна інспекція Міністерства оборони України, Київ;

² – Навчально-науковий центр оборонного менеджменту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

³ – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Сутність ключових понять у сфері міжнародної допомоги, наданої для зміцнення обороноздатності України

Резюме. У статті проаналізовано та встановлено зміст і сутність категорій “військово-економічні відносини” та “міжнародна допомога” для формулювання єдиного підходу у визначенні категорій допомоги, яка надходить в Україну для забезпечення її національних інтересів у сфері національної безпеки.

Ключові слова: міжнародна допомога; міжнародна технічна допомога; військова допомога; товари військового призначення; визначені гуманітарною допомогою.

Постановка проблеми. Україна веде визвольну війну проти агресії Російської Федерації (РФ). Для відсічі збройної агресії Україна мобілізувала всі наявні ресурси та потенціал. До економічного забезпечення війни залучено не лише державні ресурси, а й благодійні та добровільні внески як українських фізичних і юридичних осіб, так і міжнародної допомоги від країн-партнерів. Підтвердженням засудження світовою спільнотою агресивних дій РФ щодо України є обсяги надання такої міжнародної допомоги.

Підвищенням обороноздатності України обіймається низка підприємств оборонно-промислового комплексу України та вітчизняних приватних компаній, які забезпечують випуск військової продукції та її обслуговування. Міжнародна допомога Україні являє собою широкий спектр номенклатури військових предметів (озброєння, військової техніки, ракет і боєприпасів, засобів індивідуального захисту, медикаментів, інших матеріалів та обладнання, запровадження навчальних програм для персоналу тощо).

Таким чином, забезпечення сектору безпеки і оборони України здійснюється у тісній взаємодії уряду України, народу України, підприємств та організацій усіх форм власності, міжнародних партнерів, організацій та ін.

Тобто, для економічного забезпечення потреб безпеки і оборони України між суб'єктами встановлюються відповідні військово-економічні відносини, сутність яких

пропонується розглянути протягом цього дослідження.

Також, одночасне дослідження питань контролю у сфері міжнародної технічної допомоги показав низку питань, врегулювання яких дасть змогу підвищити прозорість та ефективність використання міжнародної допомоги.

Унаслідок різного трактування термінів “міжнародна технічна допомога”, “військова допомога”, “товари військового призначення, визначені гуманітарною допомогою” виникають протиріччя в організації цілісної системи обліку, моніторингу та контролю за всім обсягом та спектром міжнародної допомоги, яка надходить з різних джерел в інтересах складових сектору безпеки і оборони.

Приділення уваги сфері міжнародної допомоги, яку Україна отримує для підвищення боєздатності та спроможності військ (сил) обумовлено, безпосередньою пов'язаністю військово-економічних відносин з учасниками, які вступають у них, серед яких є й міжнародні партнери.

Відповідно до поглядів авторів [1], воєнна економіка є воєнно-економічними відносинами, які складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання предметів воєнного призначення, що обслуговують воєнні потреби держави.

Таким чином, науковці звертають увагу, що зважаючи на загальний закон залежності ефективного забезпечення оборони від рівня

розвитку економіки, воєнна економічна наука вивчає конкретні форми і взаємодії, зумовлені цим рівнем, тобто, насамперед досліджують історичні способи економічного забезпечення війн, наявні економічні можливості та потреби, суть воєнно-економічних відносин.

Для удосконалення теорії воєнної економіки, доцільно визначити сутність воєнно-економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проведена робота у зазначених сферах [2–5], тому нині, у рамках виконання часткових наукових завдань нагальним є формулювання сутності військово-економічних відносин та конкретизація понятійного апарату у сфері міжнародної допомоги.

Повномасштабна війна розв'язана РФ проти України ідентифікувала низку актуальних напрямів досліджень у сфері воєнної науки. Актуалізація ефективного використання матеріальної та фінансової допомоги зумовлює пошук нових підходів до організації цієї роботи у предметній сфері дослідження. Питаннями міжнародної допомоги (міжнародної технічної допомоги) обіймалися такі науковці: В. Адамик, Б. Беззубко, Ю. Беззубко, І. Братко, О. Дем'янюк, Н. Комар, Г. Макота К. Плоский, С. Ратушний та інші [6–8]. Проте у працях науковців недостатньо висвітлено питання уніфікації джерел надходження широкого спектру допомоги від країн-партнерів, фізичних і юридичних осіб в умовах протистояння збройній агресії РФ.

Мета статті – формулювання сутності військово-економічних відносин та конкретизація понятійного апарату у сфері міжнародної допомоги для розвитку теорії воєнної економіки.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети дослідження проведено її декомпозицію:

аналіз та визначення сутності військово-економічних відносин;

визначення сутності понять “міжнародна технічна допомога”, “військова допомога”, “товари військового призначення, визначені гуманітарною допомогою”;

формулювання висновків та перспективи подальших досліджень.

Дослідження проведено за допомогою методів наукового пізнання: аналізу, синтезу, онтології та побудови термінологічних графів.

Під час аналізу змін у системі військово-економічних відносин або умовах її функціонування та з появою нових феноменів у

її діяльності, важливим є уточнення відповідних значень та понятійного апарату.

Реформування сфери державного управління у секторі безпеки і оборони в Україні, за обов'язкової умови збереження керованості та необхідності координації діяльності з країнами-партнерами, потребує постійної уваги до рівня розуміння сутності процесів, змін, відносин між суб'єктами і об'єктами діяльності.

Відомим інструментом із забезпечення зазначеного є онтологічні моделі [9], зокрема у формі концептуальних карт, таксономій та словників. Онтологічні розділи є в усіх відомих методологічних рамках *Framework* (з англ. – каркас, платформа, структура, інфраструктура) – методологія програмних рішень, що полегшує розроблення складних систем в оборонній сфері. Наприклад *DoDAF* (*Department of Defense Architecture Framework*) це архітектурний, комплексний та всеосяжний *Framework* (методологія), яка дає змогу Міністерству оборони США полегшити управління на всіх рівнях і приймати більш ефективні ключові рішення, британське Міністерство оборонної архітектури *Framework* має назву *MoDAF* (*MoD Architecture Framework*) – як міжнародно визнана структура корпоративної архітектури для підтримання діяльності з планування та управління змінами. *MoDAF* дає змогу точно відтворювати та подавати інформацію в суворому, послідовному та всебічному вигляді, що допомагає зрозуміти складні проблеми, оборонна архітектура *Framework* для НАТО має назву *NAF* – *NATO Architecture Framework* (*MODAF*).

Відповідно до прийнятої практики країн – членів Північноатлантичного договору, загальний підхід до термінологічної роботи передбачає: формування онтологічної моделі (складається з триплетів: суб'єкт-діяльність-об'єкт); класифікатори сутностей; словники, включно з термінологічними стандартами.

Типовими прикладами методів аналізу та виділення понятійних елементів є різні методи семантичного аналізу, метод побудови термінологічних графів; частотний аналіз текстів тощо. Як успішне застосування цих методів можна навести такі приклади застосування семантичних графів: семантичний граф *Wikipedia*; пошук у *Google Scholar* на запит “*Wikipedia graph mining*” видає близько 60 тис. статей. На цей час є певна кількість програмних засобів роботи з базами знань (даних), від *Media Wiki* (як

програмний засіб для вебсайтів, що дає змогу користувачам змінювати самостійно вміст сторінок (можливість обробки тексту, формул, можливість завантаження зображень або інших файлів через браузер, використовуючи спрощений і зручний інтерфейс) до *СМАР* (це програмне забезпечення відкритого доступу, що дає змогу створювати, вивчати, критикувати знання в моделях, відомих як концептуальні карти).

Для аналізу тексту у цьому дослідженні використано підхід на основі виокремлення локального термінологічного графа, як структуру пов'язаних між собою термінів із загальної бази даних. Використаний порядок формування направлено графа містить таку послідовність дій:

1) формування окремих статей за вибраним напрямом у локальній базі даних на основі графічного текстового редактора *Zim-wiki* для підтримання колекції *wiki*-сторінок та формування зв'язку між статтями за допомогою *wiki*-розмітки (*zim-wiki* має внутрішній графоформував, але неможливо вибрати окрему частину графа чи змінити правила його візуального представлення);

2) формування загального переліку термінів за допомогою функції імпорту каталогу файлів (статей *zim-wiki*) інструмента побудови карти знань *FreeMind* (як програми для створення мап-думок, тобто діаграми, на якій відображають слова, ідеї, завдання, або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова або ідеї);

3) на основі карти знань і за допомогою інструмента *FreePlane* (програми з відкритим початковим кодом для створення інтелектуальних карт (діаграм зв'язків між ідеями) формування електронної таблиці термінів у форматі програмного продукту Microsoft Excel – “xlsx”;

4) встановлення попарного зв'язку між термінами у таблиці термінів;

5) побудова направлено термінологічного графа за допомогою екранно-орієнтованого редактора *Ed*;

) виокремлення термінологічного зв'язку окремих термінів.

На рис. 1–6 наведено результати побудованих графів зв'язків для термінів та словосполучення, які досліджуються.

Рис. 1. Граф зв'язків для термінів, що залежать від терміна “міжнародна допомога”

Аналіз показав такий результат: сформовано окремих термінологічних статей – 389; вузлів графа – 389; граней графа (зв'язків) – 545; перші 10 термінів з максимальною кількістю зв'язків у порядку зменшення зв'язків – “гуманітарна допомога”,

“допомога”, “послуги військового призначення”, “військовий”, “сфера”, “вироби військового призначення”, “програма ленд-лізу”, “військово-економічні відносини”, “сутність військово-економічних відносин”.

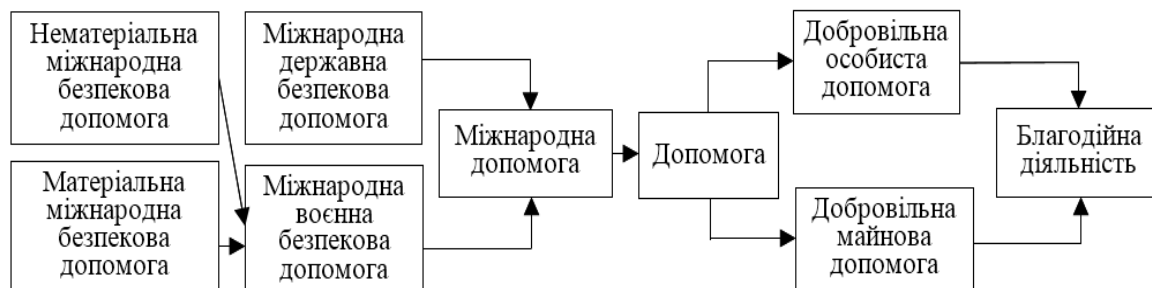

Рис. 2. Відокремлений граф зв'язків від “матеріальна/нематеріальна міжнародна безпекова допомога” до “благодійна діяльність”

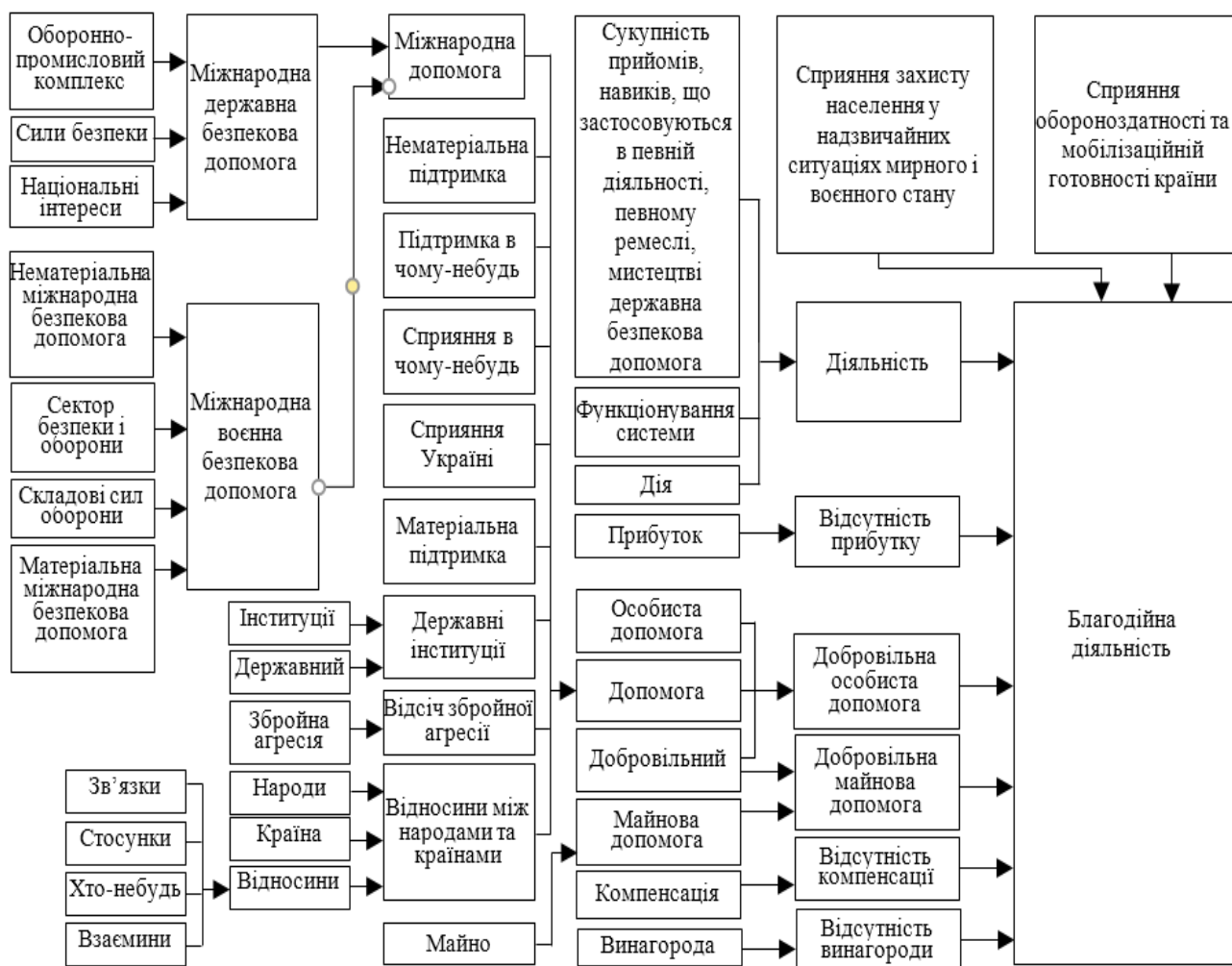

Рис.3. Граф зв'язків для термінів, що залежать від терміна “благодійна діяльність”

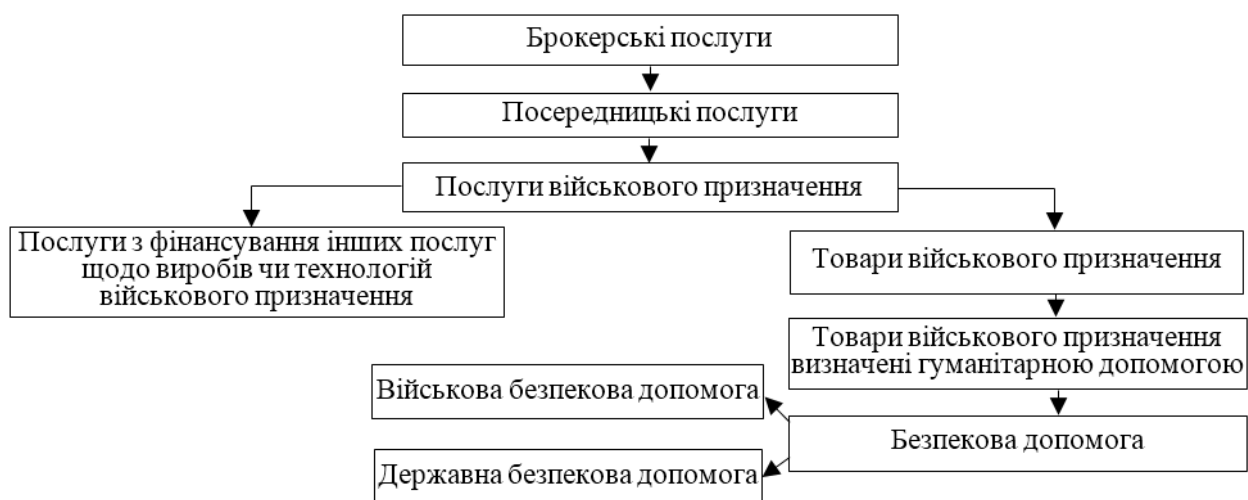
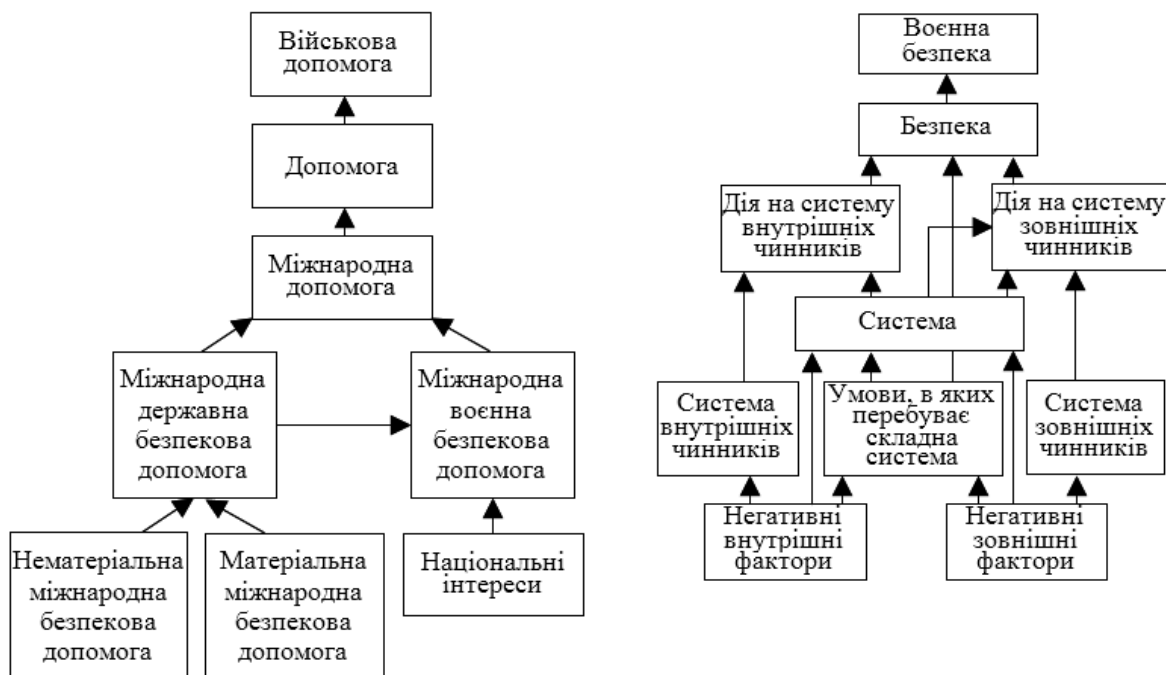

Рис. 4. Граф зв'язків для групи термінів “послуг” та групи термінів “безпекова допомога”

Рис. 5. Граф зв'язків для термінів, що залежать від терміна “військова допомога”

Рис. 6. “Матеріальна/нематеріальна міжнародна безпекова допомога” до “військова допомога” та “негативні внутрішні/зовнішні фактори” до “воєнна безпека”

Далі результати побудови графів зв'язків ключових термінів дослідження (див. рис. 1–6) використовуються під час семасіологічного аналізу цих термінів для формулювання пропозицій з встановлення єдиного підходу до розуміння їх сутності.

Сутність військово-економічних відносин. З'ясування сутності військово-економічних відносин слід розпочати з визначення дефініцій складових цього словосполучення – “військовий” (військове), “економічні (економічний)”, “відносини”.

Для проведення аналізу, складено визначень в українських та іноземних таблицю з основним тлумаченням ключових джерелах (Табл. 1).

Таблиця 1

Визначення окремих термінів дослідження

Найменування терміна	Джерело	Визначення
Військовий	[10–13]	Який стосується війська, військовослужбовця, призначений для потреб війни; прийнятий, установлений у війську, в армії; одяг і спорядження військовослужбовця; у знач. ім. військовий – це те саме, що військовослужбовець; стосовно до війська; стосовно до військовослужбовця
Military (англійська мова)	[14]	<i>Relating to or belonging to the armed forces</i> (переклад: які стосуються або належать до збройних сил: іноземне військо втручання; військові цілі/сили; військова форма
Militaire (французька мова)	[15]	Від латинської мови <i>militarisé</i> (щодо військової служби), від <i>miles</i> (солдат), задокументовано з 18 ст.
Економічне (економічні)	[16–18]	Той, що стосується економіки або політичної економії; господарський, найвигідніший, раціональний; який стосується сукупності суспільно-виробничих відносин, господарського життя тощо: економічна боротьба, економічна криза, економічне життя, економічний журнал, економічна географія; вигідний у господарському відношенні: економічний проєкт, економічний режим, економічний холодильник, економічна технологія
Відносини	[19]	Стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь

Слід уточнити, що окрім терміна “економічний” існує термін “економний” – який ошадливо витрачає щось, сприяє економії тощо: економне витрачання коштів, економні рухи, економний опис, бути економним [18, 19].

Тобто, військово-економічні відносини можна розглядати як:

1) вигідні відносини у військовій сфері; відносини, що будуються для отримання вигоди, яка буде використана у військовій (воєнній) сфері;

2) раціональні (розумні) відносини між учасниками у військовій (воєнній) сфері.

За поглядами авторів роботи [1]: “економічні відносини – це відносини і зв'язки між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну і споживання вироблених благ”.

Інтерпретуючи це визначення в сучасних умовах, не можна обмежуватись відносинами і зв'язками лише між людьми. Це коло є набагато ширшим, що обумовлено наявними економічними зв'язками, що охоплюють від людини до держави в цілому. Це додатково можна підтвердити спираючись на зміст “суб’єктів економічних відносин”, якими є сторони (фізичні та юридичні особи), що вступають у відносини виробництва, розподілу, споживання та обміну. Сторін, як правило, є не менш ніж дві (продавець – покупець, виробник – споживач). Вступаючи в економічні відносини суб’єкти намагаються реалізувати свої інтереси [20]

Слід додати, формування економічних відносин відповідно до економічної теорії є наслідком взаємодії трьох відносно самостійних підсистем – техніко-економічної,

організаційно-економічної, соціально-економічні відносини [1]:

1) техніко-економічні відносини виникають у процесі кооперації та комбінування виробництва;

2) організаційно-економічні відносини, які виникають у процесі організації та управління виробництвом, розподілом, обміном, споживанням, налагоджені комунікацій між менеджерами і працівниками;

3) соціально-економічні відносини, суть яких полягає у власності на засоби виробництва, людський фактор, життєві блага, природні ресурси, трудові відносини.

Поряд з цим, необхідно розглянути визначення сутності військово-економічних відносин у відкритих джерелах.

Так, відповідно до погляду автора [21], міжнародні військово-економічні відносини – це економічні відносини, що вийшли за межі державних кордонів та пов'язані з торгівлею зброєю, військовою технікою, виробами подвійного призначення, технологіями, реалізації різних форм міжнародного співробітництва, створення військово-економічної інфраструктури і міжнародних промислових компаній для забезпечення реалізації глобальних чи регіональних інтересів блоків та окремих країн. Прикладом є огляд змісту “Закону про ленд-ліз у захисту демократії України від 2022 року”, де президенту США розширено повноваження щодо права укладати угоди з урядом України стосовно надання або здавання в оренду предметів оборони для захисту від російської агресії та інших цілей.

З урахуванням наявних поглядів на предмет воєнної економіки, наукової думки та законодавства США можна припустити, що військово-економічні відносини – це економічні відносини між суб'єктами економічних відносин, що складаються в процесі виробництва, розподілу, торгівлі, обміну, користування і споживання предметів воєнного призначення, а також відносини що виникають у процесі створення військово-економічної бази, що сукупно забезпечують воєнні потреби держави.

Крім того, можна дійти логічного висновку – міжнародні військово-економічні відносини, визначення яких проаналізовано вище, є похідною (різновидом) військово-економічних відносин.

Сутність понять “міжнародна технічна допомога”, “військова допомога”, “товари військового призначення, визначені гуманітарною допомогою”. Якщо брати до уваги, що весь спектр матеріально-технічного майна, що надходить від країн-партнерів, направлено на підвищення рівня безпеки під впливом негативних зовнішніх та внутрішніх факторів, то можна припустити, що результатом використання такої допомоги є підтриманні такого рівня безпеки держави, при якому зберігається стійкість системи до функціонування відповідно до заданих параметрів.

Відповідно до погляду автора, який наведено у [22], безпека – це такі умови, у яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними щодо цієї складної системи відповідно до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень.

Відповідно до Закону України “Про національну безпеку”, воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз.

Згідно зі змістом Стратегії національної безпеки України [23], у межах реалізації Стратегії національної безпеки України, розробляються 14 стратегій нижчого рівня та одна програма, а саме: Стратегія людського розвитку; Стратегія воєнної безпеки України; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія економічної безпеки; Стратегія енергетичної безпеки; Стратегія екологічної

безпеки та адаптації до зміни клімату; Стратегія біобезпеки та біологічного захисту; Стратегія інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки України; Стратегія зовнішньополітичної діяльності; Стратегія забезпечення державної безпеки; Стратегія інтегрованого управління кордонами; Стратегія продовольчої безпеки та Національна розвідувальна програма.

Тоді допомога, яка надходить до України спрямована не лише на використання у процесі відбиття збройної агресії, що є реалізацією протидії наявним воєнним загрозам для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів, а й одним з інструментів, що використовується для забезпечення реалізації визначених загальнодержавними стратегічними документами завдань.

Також, у Законі України “Про національну безпеку” надається визначення державній безпеці – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. Станом на сьогодні, міжнародна допомога, що надходить до України, містить пакети, споживачами яких є як військові, так і цивільні, тобто як цивільний сектор так і сектор безпеки і оборони.

Далі розглянуто наявні визначення у нормативно-правових документах та інших джерелах таких словосполучень: “міжнародна технічна допомога”, “військова допомога”, “товари військового призначення, визначені гуманітарною допомогою”.

Розглядаючи зміст цих слів необхідно, насамперед, визначити зміст слова, яке є ключовим та поєднує усі три зазначені словосполучення – “допомога”.

У Словнику української мови, “допомога” – сприяння, підтримка в чому-небудь [24].

Тобто, враховуючи, що слово “міжнародний”, тлумачиться як “стосується до відносин між народами і країнами”, а “допомога” – “сприяння, підтримка в чому-небудь”, тоді логічно виводимо, що “міжнародна допомога – відносини між народами і країнами у сприянні, підтримці в чому-небудь (з якої-небудь причини)”.

Якщо брати до уваги протистояння України збройній агресії РФ, то міжнародну допомогу можна розглядати як “відносини

між народами і країнами, що виражаються у сприянні України забезпечувати реалізацію національних інтересів, у тому числі, надавати відсіч збройній агресії, що виявляється у наданні матеріальної та нематеріальної підтримки Україні через відповідні державні інституції (центральні органи виконавчої влади)”.

Щодо визначення “міжнародна технічна допомога”. Відповідно до Словника української мови “технічний” є прикметником похідним від слова “техніка”, тобто пов’язаний з технікою [25], а відповідно “техніка” – це сукупність:

засобів і знарядь праці, що застосовуються в суспільному виробництві та призначені для створення матеріальних цінностей;

машин, механізмів, механічних пристроїв, апаратів;

прийомів, навиків, що застосовуються в певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року № 153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” [26], міжнародна технічна допомога – фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримання України.

Порядок, затверджений Постановою № 153 визначає процедуру залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, в тому числі державної реєстрації, моніторингу проектів (програм), акредитації виконавців (юридичних осіб – нерезидентів), реєстрації представництва донорської установи в Україні.

Але дія Порядку не поширюється на проекти (програми), які:

1) фінансуються Агентством США з міжнародного розвитку;

2) спрямовані на підтримання розвитку інститутів громадянського суспільства, в частині визначення бенефіціара та його участі в процесі залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги;

3) фінансуються Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) відповідно до Угоди між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні.

Тобто, нині в умовах війни зазначені обмеження поширення змісту міжнародної технічної допомоги не дають змоги вкладати у

зміст цієї допомоги весь спектр допомоги, що надходить до України за різними програмами (проектами). Тим більше, у той час, коли основними надавачами такої допомоги виступають країни – члени НАТО.

Відповідно до Переліку діючих проектів міжнародної технічної допомоги станом на лютий 2021 року, бенефіціаром яких є Міністерство розвитку громад та територій України, налічувалось 24 проекти (програми). До прикладів такої допомоги можна віднести: Підтримка децентралізації в Україні, Партнерство для розвитку міст, Розвиток громад тощо.

Цікаве визначення міжнародної технічної допомоги викладено у [24]: це допомога у придбанні знання та навичок у відповідних сферах діяльності, зазвичай в галузі економіки та управління. Вона може залучатись у вигляді будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні, робіт і послуг, прав інтелектуальної власності, фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті, інших ресурсів, не заборонених законодавством, зокрема стипендій.

Таким чином, аналіз змісту визначення “міжнародна технічна допомога”, наведене у Постанові № 153, не відповідає вкладеному змісту у це словосполучення у разі правильного підходу до розуміння змісту слова “технічна”, а також наведеним прикладам такої допомоги у межах реалізації окремих проектів (програм) за досвідом Міністерства розвитку громад та територій України.

Міжнародна технічна допомога, отримана у вигляді фінансових та інших ресурсів і послуг є набагато ширшою, ніж при розумінні лише технічної допомоги наведеної у визначенні, а також наявними обмеженнями при її розумінні в окремих міжнародних програмах (проектів) – Агентством США з міжнародного розвитку, фінансовані НАТО [25–27].

Щодо військової допомоги. На англomовному сайті посольства США під час висвітлення обсягів наданої США допомоги Україні у відсічі збройної агресії РФ наявне таке словосполучення – “military assistance”, що у перекладі на українську мову означає: військова допомога (сприяння, поміч, підмога).

Відповідно до тлумачного словника Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, assistance:

у загальному вжитку – допомагати комусь (to help someone);

у сфері бізнесу – допомога, особливо гроші або ресурси, які надаються людям, країнам тощо, коли вони пережили важку ситуацію (help, especially money or resources that are given to people, countries, etc. When they have experienced a difficult situation).

Проте цим словосполученням не можна позначити увесь спектр наданої допомоги країнами-партнерами, а лише її частину. Втім, що допомога надходить для підвищення обороноздатності України, кінцевими споживачами отриманої допомоги не завжди виступають лише військові, а й низка інших центральних органів виконавчої влади та складових сектору безпеки і оборони України.

Щодо визначення “товари військового призначення, визначених гуманітарною допомогою”. Аналіз визначення змісту “товарів військового призначення, визначених гуманітарною допомогою” слід розділити на два етапи:

визначення змісту “товари військового призначення”;

визначення змісту “гуманітарна допомога”.

Відповідно до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” товари військового призначення в сукупності чи окремо це:

вироби військового призначення – озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектуючі вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів;

послуги військового призначення – надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт;

технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги: технічні дані, технічна допомога, базові технології [28].

Відповідно до ст.1 Закону України “Про гуманітарну допомогу”, гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв’язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров’я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [29].

Тобто, зміст гуманітарної допомоги передбачає її надання для підготовки збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Водночас зважаючи на визначення змісту гуманітарної допомоги, допомога надається на засадах безоплатності, безповоротності, добровільності.

Цей висновок підтверджено змістом ст.3 Закону України “Про благодійну діяльність та благодійні організації” [30], де благодійна діяльність – це добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара.

Відповідно до Закону України “Про благодійну діяльність та благодійні організації”, сферами благодійної діяльності визначено 15 напрямків, один з яких – сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у

надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану.

Слід додати, що у разі безповоротного надання такої допомоги, словосполучення гуманітарна допомога, з огляду на її спрямування, зокрема, на підвищення обороноздатності, може вважатися і військовою допомогою, зміст якої розглянуто вище.

Однак широке спрямування гуманітарної допомоги та широкого кола її отримувачів не дає чіткого розуміння її змісту саме у сфері військової (воєнної) допомоги.

Слід звернути увагу, що на сьогодні є певні непорозуміння у сприйнятті майбутніх надходжень “Defense Articles” від США за програмою ленд-лізу відповідно до “Закону про ленд-ліз у захисту демократії України від 2022 року” [31]. Існує думка, що підтримання обороноздатності за програмою ленд-лізу є допомогою.

Так, за своїм змістом ленд-ліз є проявом підтримки та допомоги уряду США своїм партнерам шляхом постачання боєприпасів, техніки, продовольства, стратегічної сировини, у тому числі нафтопродукти та матеріальні засоби на засадах запозичення (оренди).

Проте для країни-споживача цієї підтримки, ця допомога за змістом не є благодійною. У положеннях “Закону про ленд-ліз у захисту демократії України від 2022 року” відсутні положення, що конкретно вказують, що ця діяльність є допомогою.

Однією з умов надання позики або оренди “Defense Articles” уряду України, застосовується положення законодавства США щодо повернення, відшкодування та погашення за отриману позику або оренду предметів оборони іноземним урядам.

Ми спеціально наводимо слова Закону у мові оригіналу – “Defense Articles”, для визначення змісту цього словосполучення. “Defense Articles” у перекладі на українську мову: defence – захист, оборона; articles – має кілька значень:

1) письмовий твір, відмінний від художньої літератури чи поезії, який є окремою частиною видання (як журнал чи газета)

2) артикул, предмет, виріб, товар.

Тобто передання Україні у позику (оренду) “Defense Articles”, означає передання Україні у позику (оренду) предметів оборони.

З урахуванням широкого спектру предметів оборони, що підлягають

передаванню, її споживачів, цю підтримку не можна вважати лише воєнною.

З огляду на викладене пропонується розуміти “міжнародну технічну допомогу”, “військову допомогу”, “товари військового призначення, визначені гуманітарною допомогою” одним словосполученням “безпекова допомога” та залежно від споживача “воєнна (військова) безпекова допомога” та “державна безпекова допомога”.

Крім того, для визначення, який саме варіант вживати: військова чи воєнна, слід проаналізувати наявні підходи до тлумачення різниці змісту цих двох слів.

Отже О. Пономарів пояснює різницю так: “військовий” – той, що пов’язаний із військом: військова служба, військовий квиток, військовий обов’язок, а “воєнний” – той, що пов’язаний із війною, тому: воєнний стан, воєнні дії, воєнні злочини, воєнні роки [32].

Таким чином, доцільно вживати слово “воєнна”, тоді, як приклад: “черговий пакет воєнної допомоги включає військову амуніцію, військові товари”.

Окрім цього, у разі отримання цієї допомоги від міжнародних партнерів пропонується додавати відповідне уточнення – “міжнародна воєнна безпекова допомога” та “міжнародна державна безпекова допомога”.

Висновок. У дослідженні сформульовано сутність військово-економічних відносин, здійснено конкретизацію понятійного апарату у сфері міжнародної допомоги. Побудовано загальний граф зв’язків термінів дослідження, у тому числі побудовано графи зв’язків для термінів, що залежать від терміна “міжнародна допомога” та “військова допомога”, зв’язків від термінів “матеріальна/нематеріальна міжнародна безпекова допомога” до терміна “благодійна діяльність”; зв’язків для групи термінів “послуг” та групи термінів “безпекової допомоги”.

Результати дослідження доцільно використовувати під час розроблення вітчизняної методології програмних рішень *Framework*. Така методологія дала б змогу Міністерству оборони України полегшити управління на всіх рівнях, а заінтересованим особам приймати більш ефективні ключові рішення.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у дослідженні та формулюванні актуальної класифікації “міжнародної воєнної безпекової допомоги” та “міжнародної державної безпекової допомоги”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнна економіка : підручник / за ред. В. І. Мірненка, І. М. Ткача, В. Л. Рихтюка. Київ : НУОУ, 2011. 332 с.
2. Лойшин А. Аналіз наукових положень ресурсних концепцій в економічній теорії і теорії стратегічного управління // *Social Development and Security : electron. j. of sci. papers.* 2021. Vol. 11, No. 3. P. 41–55.
3. Лойшин А. Аналіз історичних способів економічного забезпечення війни кінця XVIII – початку XIX ст. у контексті французько-російської війни 1812–1814 років // *Social Development and Security : electron. j. of sci. papers.* 2021. Vol. 12, No. 1. P. 145–163.
4. Лойшин А. Аналіз поколінь війн згідно з концепціями технологічного та хвильового розвитку суспільства // *Social Development and Security : electron. j. of sci. papers.* 2021. Vol. 12, No. 2. P. 1–13.
5. Лойшин А. Проблематика функціонування державного внутрішнього фінансового // *Social Development and Security : electron. j. of sci. papers.* 2022. Vol. 12, No. 4. P. 27–46.
6. Комар Н. В., Адамик В. В. Міжнародна економічна допомога з подолання бідності в Україні. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. 270с.
7. Беззубко Ю. І. Міжнародна допомога відновленню Донецької області // *Вісник економічної науки України.* 2020. № 2 (39). С. 186–189.
8. Братко І. В. Правове регулювання міжнародної технічної допомоги: стан, тенденції та перспективи розвитку : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 244 с.
9. Claire A., Brisset V. *Ontological Approach to Military Knowledge Modeling and Management / NATO.*
10. Орфографічний словник української мови. URL: <https://cutt.ly/qXaU9Ma> (дата звернення: 20.10.2022).
11. Герасимчук Л. Українсько-англійський словник з прав людини / ГО “Харківська правозахисна група”. Харків : ТОВ “Видавництво права людини”, 2015. 184 с.
12. Великий глумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
13. Голоскевич Г. Правописний словник за нормами українського правопису Всеукраїнської Академії Наук. Харків, 1929.
14. *Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus* (2020). Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture> (дата звернення: 20.10.2022).
15. Militär. URL: <https://www.wortbedeutung.info/Milit%C3%A4r/> (дата звернення: 20.10.2022).
16. Економічний. Веб-сайт: Словник іншомовних слів. URL: <https://cutt.ly/zXzcWML> (дата звернення: 20.10.2022).
17. Головашук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ : Наук. думка, 2004. 446 с.
18. Економічний та економічний. URL: <http://slovopedia.org.ua/32/53397/30739.html> (дата звернення: 21.10.2022).
19. Словник української мови : в 11 томах. 1970. Том 1. С. 612.
20. Економічна соціологія. URL: <https://studfile.net/preview/7190277/> (дата звернення: 21.10.2022).
21. Леонович А. Н. Международные военно-экономические отношения: сущность и направления развития. *Беларусь в современном мире* : материалы IX Междунар. конф., посвященной 89-летию образования Белорус. гос. ун-та (г. Минск, 29 октября 2010 г.). Минск, 2010. С. 139–140.
22. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття “Безпека” // *Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров’я людини.* 2012. Вип. 5. С. 90–98.
23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України 14.09.2020 р. №392/2020.
24. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наукова думка, 2010.
25. Технічний. Веб-сайт: Портал української мови та культури “Словник UA”. URL: <https://cutt.ly/nXaFq3z> (дата звернення: 21.10.2022).
26. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
27. Що таке міжнародна технічна допомога? Веб-сайт: Одеська обласна державна адміністрація. URL: <https://oda.od.gov.ua/biznesu/pidtrymka-biznesu/informacijna-pidtrymka-pidpruyemnyczkoyi-diyalnosti/shho-take-mizhнародna-tehnichna-dopomoga/> (дата звернення: 22.10.2022).
28. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV // *Відомості Верховної Ради України.* 2003. ст.148.
29. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV // *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 51. ст. 451.
30. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // *Відомості Верховної Ради.* 2013. № 25. ст. 252

31. Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. S. 3522. An Act: To provide enhanced authority for the President to enter into agreements with the Government of Ukraine to lend or lease defense articles to that Government to protect civilian populations in Ukraine from Russian military invasion, and for other purposes.
32. Коли “воєнний”, а коли “військовий”: як правильно говорити про війну? Веб-сайт: Освіторія. Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/koly-voennyj-a-koly-vijskovuj-yak-pravylno-govoryty-pro-vijnu/> (дата звернення: 22.00.2022).

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.11.2022

The essence of key concepts in the field of international assistance provided to strengthen the defense capability of Ukraine

Annotation

International assistance to Ukraine includes a wide range of military items, such as weapons, military equipment, missiles and ammunition, personal protective equipment, medicines, other materials and equipment, training programs for personnel, etc. Different interpretations of the terms “international technical assistance”, “military aid”, and “military goods defined as humanitarian aid” result in contradictions in the organization of a coherent system of accounting, monitoring and control over the entire volume and range of international assistance coming from various sources in the interests of the security and defense sector.

The purpose of the article is to formulate the essence of military-economic relations and to specify the conceptual framework in the field of international assistance for the development of the theory of military economy.

To achieve the research goal, the article decomposes the concepts. The study was conducted using the methods of scientific cognition: analysis, synthesis, ontology and construction of terminology graphs.

The essence of military-economic relations is formulated, and the conceptual apparatus in the field of international assistance is specified. A general graph of relations between the terms of the study is constructed, including graphs of relations for the terms that depend on the term “international assistance” and “military aid”, relations from the terms “material/intangible international security assistance” to the term “charitable activities”; relations for the group of terms “services” and the group of terms “security assistance”.

The results of the study should be used to develop a national methodology for Framework program solutions. Such a methodology would allow the Ministry of Defense of Ukraine to facilitate management at all levels and allow stakeholders to make more effective key decisions.

Keywords: international assistance; international technical assistance; military aid; military goods; determined by humanitarian aid.